

екологічної безпеки та її забезпечення, то це може стати предметом подальших наукових досліджень.

1. Конституція України: Закон від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон від 25 черв. 1991 р. № 1264-XII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>
3. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон від 19 лист. 1992 р. № 2801-XII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>
4. Про систему громадського здоров'я: Закон від 06 верес. 2022 р. № 2573-IX. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2573-20#n840>
5. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики на період до 2030 року: Закон від 28 лют. 2019 р. № 2697-VIII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>

Ігнатенко Ірина Володимирівна

доцент кафедри земельного та аграрного права
Національного юридичного університету імені
Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук, доцент

БЕЗПЕЧНЕ СПІВІСНУВАННЯ ГЕНЕТИЧНО МОДИФІКОВАНИХ, ТРАДИЦІЙНИХ ТА ОРГАНІЧНИХ КУЛЬТУР: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ТЕ ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Проблема правового регулювання співіснування генетично модифікованих, традиційних та органічних культур набуває особливого значення в умовах євроінтеграційного курсу України. Забезпечення балансу між розвитком біотехнологій, дотриманням принципів біобезпеки та збереженням конкурентоспроможності аграрного сектору потребує формування цілісної нормативної бази, узгодженої з правом Європейського Союзу.

Співіснування можна розглядати як юридичну та практичну можливість фермерів одночасно вирощувати генетично модифіковані, традиційні та органічні культури, не порушуючи при

цього прав і економічних інтересів один одного. Правила співіснування покликані гарантувати просторове та технологічне відокремлення різних типів культур на всіх етапах – від вирощування і збору врожаю до транспортування, зберігання та переробки. Співіснування закріплене у правовій базі ЄС щодо поводження з ГМО, а також у національному законодавстві більшості держав-членів ЄС.

В Україні чинне законодавство визнає важливість забезпечення біобезпеки та передбачає механізми державної реєстрації, маркування і моніторингу продуктів, що містять ГМО. Водночас воно ще не формує цілісної нормативної основи для правового регулювання співіснування генетично модифікованих, традиційних та органічних культур. На відміну від законодавства більшості країн ЄС, українські нормативно-правові акти не містять чітких положень щодо ізоляційних відстаней, буферних зон, часових інтервалів висіву, післязбиральної сегрегації або відповідальності за випадкове забруднення культур.

У ЄС питання співіснування регулюється комплексом нормативно-правових актів, зокрема Директивою 2001/18/ЄС про навмисне вивільнення генетично модифікованих організмів у навколишнє середовище, а також Регламентами ЄС № 1829/2003 і № 1830/2003, які стосуються продуктів харчування та кормів із ГМО, їх маркування та відстеження. Хоча зазначені акти не встановлюють уніфікованих правил співіснування для всіх держав-членів, вони надають їм право ухвалювати національні заходи, засновані на аналізі ризиків, з метою запобігання ненавмисному потраплянню ГМО до традиційних або органічних культур. Унаслідок цього країни ЄС прийняли власне законодавство щодо співіснування, яке передбачає детальні вимоги до просторової та часової ізоляції, обов'язки з повідомлення, а також механізми відповідальності й компенсації у разі економічних збитків, спричинених домішкою ГМО. Майже всі держави-члени ЄС закріпили правила, що покладають відповідальність за недотримання заходів сегрегації на власника або користувача земельної ділянки, де вирощуються ГМО. Відповідно до статті 26а(1а) Директиви 2001/18/ЄС, починаючи з 3 квітня 2017 року, держави-члени, на

території яких дозволене культивування ГМО, зобов'язані вживати відповідних заходів у прикордонних районах для уникнення транскордонного забруднення сусідніх держав-членів, де культивування таких культур заборонене, якщо тільки це не є недоцільним через специфічні географічні умови. Такі превентивні заходи були запроваджені, зокрема, Чехією, Іспанією, Словаччиною та Румунією. В Угорщині діють мінімальні обов'язкові буферні зони, встановлені у прикордонних регіонах між державами-членами, які дозволяють і не дозволяють вирощування ГМО. В Україні законодавство також передбачає можливість запровадження подібних регуляторних механізмів. Так, відповідно до статті 29 Закону України «Про державне регулювання генетично-інженерної діяльності та державний контроль за розміщенням на ринку генетично модифікованих організмів і продукції» від 23.08.2023 р. № 3339-IX (який набуде чинності з 16 вересня 2026 р.), Кабінет Міністрів України уповноважений визначати територіальні межі (вимірювані від державного кордону), у межах яких заборонено виробництво (культивування) ГМО та продуктів, отриманих з них. Проте станом на сьогодні такі межі ще не були офіційно встановлені або затверджені підзаконними актами.

Щодо інших аспектів регулювання співіснування слід зазначити, що українське законодавство наразі не містить юридичного визначення поняття «співіснування» у контексті сільськогосподарського виробництва з використанням ГМО та без них. Крім того, чинна нормативно-правова база не встановлює обов'язкових стандартів чи зобов'язань, спрямованих на управління ризиками, пов'язаними з перенесенням генів, перехресним забрудненням або змішуванням генетично модифікованих, традиційних та органічних культур. Такий правовий вакуум створює потенціал для конфліктів між сільськогосподарськими виробниками, особливо у випадках, коли вирощування ГМО може поставити під загрозу статус сертифікації органічних господарств або створити ризики для виконання експортних контрактів на продукцію, марковану як «без ГМО».

За відсутності законодавчих положень щодо ізоляційних відстаней, буферних зон та вимог до післязбиральної сегрегації, пи-

тання розподілу відповідальності та тягара доказування у спорах між виробниками залишається неврегульованим. Така регуляторна невизначеність ускладнює практичну реалізацію принципів біобезпеки та може негативно впливати на рівень довіри громадськості й зацікавлених сторін до системи управління у сфері поводження з ГМО.

Крім того, чинне законодавство України не містить положень щодо створення реєстру співіснування або запровадження механізму попереднього повідомлення, які є обов'язковими для більшості держав-членів ЄС. Такі механізми передбачають обов'язок виробників генетично модифікованих культур завчасно інформувати сусідніх фермерів та компетентні органи про намір здійснювати їхнє вирощування. Відсутність системи просторового картографування зон культивування ГМО значно ускладнює координацію посіву, збору врожаю та інших технологічних етапів між різними виробничими системами. Це, у свою чергу, створює ризики перехресного забруднення та перешкоджає ефективному управлінню процесом співіснування, підриваючи реалізацію принципів біобезпеки та прозорості у сфері сільськогосподарського виробництва.

З огляду на стратегічну мету України щодо гармонізації сільськогосподарського законодавства з *acquis communautaire*, визначену в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС, а також у положеннях про Поглиблену та всеохоплюючу зону вільної торгівлі (DCFTA), доцільним є розроблення комплексної правової бази, що регулює питання співіснування різних типів культур.

Розроблення політичних і правових рішень щодо співіснування належить до сфери відповідальності України. Зокрема, до національного законодавства можуть бути інтегровані такі ключові елементи регулювання співіснування: 1) визначення поняття «співіснування» та його цілей у контексті забезпечення біобезпеки й цілісності сільськогосподарського ринку; 2) запровадження обов'язкових мінімальних ізоляційних відстаней для основних культур на основі наукових та агрономічних критеріїв; 3) встановлення обов'язку повідомлення та створення реєстрів для забезпечення прозорого планування землекористування; 4) розроблення

технічних стандартів післязбиральної обробки, транспортування та зберігання з метою запобігання змішуванню культур; 5) визначення механізмів відповідальності та компенсації у разі економічних збитків, спричинених забрудненням продукції ГМО; 6) створення системи моніторингу та контролю за дотриманням правил співіснування, підкріпленої адміністративними та судовими механізмами правового захисту; 7) упровадження механізмів післяринкової відповідальності, зокрема із використанням страхових інструментів.

Такий підхід узгоджуватиметься з положеннями статті 26а Директиви 2001/18/ЄС, яка надає державам-членам право вживати заходів для запобігання ненавмисній присутності ГМО в інших продуктах. Крім того, він відповідатиме загальним принципам екологічної обережності та захисту прав споживачів, що становлять основу екологічного та аграрного законодавства ЄС.

Такий регуляторний вибір має вирішальне значення для учасників ринку, оскільки саме він визначає очікувані стандарти поведінки та рівень довіри до державної політики у сфері біотехнологій. Чітка та передбачувана нормативна база формує умови, за яких довіра суб'єктів господарювання до регуляторного середовища є виправданою та винагороджується стабільністю правозастосування.

На сьогодні правовий режим у сфері ГМО в Україні залишається лише частково гармонізованим із законодавством ЄС і не охоплює одного з ключових елементів – ефективного та справедливого регулювання співіснування різних типів культур. Запровадження чітких і дієвих правил співіснування дозволить підвищити узгодженість українського законодавства про біобезпеку, забезпечити правову визначеність для сільськогосподарських виробників і сприятиме зміцненню аграрно-торговельних відносин з ЄС.

Гармонізація українського законодавства про ГМО із законодавством ЄС є не лише формальним зобов'язанням у межах Угоди про асоціацію, а й стратегічною необхідністю для розвитку вітчизняного аграрного сектору та зовнішньої торгівлі харчовими продуктами. Подальше оновлення нормативної бази – через по-

єднання законодавчої адаптації, інституційного зміцнення та вдосконалення правозастосовної практики – сприятиме підвищенню рівня біобезпеки, зміцненню довіри громадськості та розширенню доступу української продукції до високоцінних ринків ЄС. В умовах розвитку біотехнологій і післявоєнного відновлення Україна має застосовувати гнучкий та перспективний правовий підхід, що забезпечуватиме баланс між інноваціями, біобезпекою та суспільними інтересами, спираючись на найкращі міжнародні та європейські практики.

Ковтун Олена Миколаївна

*доцент кафедри кримінального та адміністративного
права Академії адвокатури України, кандидат
юридичних наук, доцент*

ДЕЯКІ НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ СИСТЕМИ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Сучасна цивілізація перебуває на межі екологічної катастрофи. Довкілля все частіше становить небезпеку для життя та здоров'я людини.

Екзистенційні виклики та загрози у сфері забезпечення екологічної безпеки є питанням виживання людства і подальшого існування цивілізації на планеті Земля. У звіті Всесвітнього економічного форуму, який щорічно відбувається в Давосі, у 2025 році основними загрозами визначено збройні конфлікти та зміни клімату. Екзистенційною загрозою для України і світу є нинішня російсько-українська війна, яка, зокрема, чинить негативний вплив на клімат.

Як справедливо зазначає Ю.А. Краснова, норми права екологічної безпеки не лише не кодифіковані, а й не систематизовані. Тому в даному випадку мова може йти лише про наукову класифікацію норм, що закріплені різними нормативними актами [1, с. 144].

Основне місце серед законодавчих актів у сфері забезпечення екологічної безпеки належить Конституції України, в якій закрі-